

Кадр із фільму «В темряві». Режисер Агнешка Голланд.
Польща—Німеччина—Канада, 2011.

Роксоляна Свято

Там, де немає світла

«В темряві» / «W ciemności»

Режисер: Агнешка Голланд

Сценарій: Девід Ф. Шамун

Оператор: Йоланта Дилевська

В ролях: Роберт Вечкевич,

Кінга Прейс, Агнешка Гроховска та ін.

Польща—Німеччина—Канада, 2011

Стрічка відомої польської режисерки Агнешки Голланд¹, номінована на «Оскар» як найкращий неангломовний фільм, отримала чимало позитивних критичних відгуків у польській та американській пресі, але дивним чином не надто зацікавила українську глядацьку спільноту (принаймні кількість відгуків на неї поки що вимірюється одиницями, а про якусь ширшу суспільну дискусію взагалі не йдеться). А дивно це хоча б тому, що «В темряві» стосується делікатної та досі недостатньо відрефлексованої в нас теми – Голокосту в Україні (в цьому випадку – у Львові), а почасти й питання участі в ньому українського населення.

Деякі польські історики – як-от Пйотр Врубель – припускали, що цей фільм може спричинити в Україні

такі ж гострі дебати, які відбулися в Польщі після появи скандальних книжок «Сусіди» та «Золоті жнива» Яна Томаша Гроса – дослідника, який одним із перших порушив тему причетності поляків до акцій винищення євреїв. Хоча, повторюся, поки що ці прогнози не справдилися. Ба більше, поява минулого року українського перекладу книжки Яніни Гешелес «Очима дванадцятилітньої дівчинки», яка також пережила в дитячому віці Голокост у Львові й по свіжих слідах записала свої спогади, так само пройшла майже не поміченою. Звісно, фільм Агнешки Голланд далекий від провокативності, а режисерка, до того ж, свідомо не акцентує на національному моменті (з фільму навіть не зовсім зрозуміло, наскільки польським і наскільки українським був воєнний Львів). Проте прискіпливий глядач, поза сумнівом, помітить, що з німцями тут співпрацює саме українець Бортник (що, крім огиди, не викликає

¹ Про цей фільм див. також у статті: Тетерюк М. Дорослішання в повосенний час // Кіно-Театр. – 2012. – № 4. – С. 38.

Кадр із фільму «В темряві»

жодних інших відчуттів), а вижити євреям у підземних водостоках Львова допомагає поляк – асенізатор і колишній злодій Леопольд Соха.

Проте ці факти, як і загальна канва розповіді, не є вигаданими чи навіть узагальненими. Сценарій фільму написав канадієць Девід Ф. Шамун, чия родина свого часу втекла з Багдада від переслідування євреїв, а тема Голокосту завжди становила для нього особливий інтерес. Натрапивши на початку двотисячних на книжку Мартіна Гілберта «Праведник», він зацікавився невеликим фрагментом, де йшлося про працівника львівської каналізації, який під час німецької окупації понад рік (до приходу радянських військ) допомагав групі євреїв вижити в підземеллі. Згодом Шамун вийшов на документальний фільм 1988 року британського режисера Роберта Маршала про ті події та його книжку «В каналізаціях Львова». Під враженням від прочитаного й побаченого Шамун і написав сценарій, а потім переконав Агнешку Голланд зняти ігровий фільм.

Іншою документальною основою сценарію стали спогади Кристини Хігер «Дівчинка в зеленому светрику», перекладені вже багатьма мовами, що також мали чималий розголос у світі. Кристина – чи то пак Крися – Хігер, восьмилітня на той час дівчинка, була однією з тієї групи, що вціліла після ліквідації львівського гетто (її батько з кількома іншими євреями прорив підземний хід у каналізації). Саме там вони й наштовхнулися на Соху, який за чималу грошову винагороду погодився допомагати групі з дванадцяти людей (в книжці, натомість, ідеться про 21 особу).

Родина Хігерів до війни належала до освічених і доволі заможних польськокомовних євреїв. Свої спогади Кристина писала вже багато років потому, користуючись батьковими записниками, мемуарами інших уцілілих та історичними документами. І факт залишається фактом: у свідомості львівського єврейського населення українці були тими, хто якщо й не брав безпосередньої участі в акціях винищення, то принаймні потурав цьому.

Агнешка Голланд не надто зловживає прийомами жанрового кінематографа, хоч інколи й додає елементів «голлівудської» напруги: романтичне кохання між колишнім злодієм і шляхетною дівчиною; всюдисущий

Бортник, який постійно виникає на шляху Сохи; потоп, який відбувається саме в той час, коли донька Сохи має іти до Першого причастя, тощо. Втім, у всьому іншому режисерка прагнула психологічної достовірності та переконливості. Відомо також, що оператор Йоланта Дилевська доклала чимало зусиль, аби вдалося проводити зйомки в цілковитій темряві. Не перевантажуючи натуралістичними сценами, Агнешка Голланд більше акцентує на психологічній атмосфері всередині групи (як по-різному люди реагують на обставини, в які потрапляють, як у критичній ситуації вони проявляють свою справжню натуру), а також на тих змінах, які відбуваються із самим Сохою.

Леопольд Соха (Роберт Вечкевич) – зовсім не ангел і навіть не зразковий католик. Зрештою, його не назвеш і безкорисливою людиною. На початку фільму він ставиться до євреїв досить зверхньо й навіть зневажливо (він бачить у них передусім скнар, які навіть перед загрозою смерті готові торгуватися щодо ціни за порятунок). Утім, поступово з ним стається очевидна трансформація. Мірою того, як групка меншає (дехто втік, дехто загинув), а ті, що залишилися, стають усе беззахиснішими (врешті в них закінчуються гроші й навіть закопані на «волі» коштовності), Соха щораз більше до них прив'язується і вже погоджується допомагати без будь-якої винагороди. А коли одна з жінок народжує дитину, він навіть готовий її усиновити.

Кульмінацією фільму стає фінальна сцена, коли після «визволення» Львова група підіймається на землю й після року існування в темряві й смороді, нарешті, вдихає свіже повітря й бачить сонячне небо. Ейфорія Сохи, який, щасливий, пригощає всіх випадкових прохожих і, гордий, показує їм «своїх євреїв», є моментом індивідуального тріумфу в тотальній війні, в якій найбільше важать особистий вибір і маленькі (або й великі) добрі справи однієї окремо взятої людини.

Щоправда, гірким контрастом до цього звучать слова «епілогу» про фінал життя реального Леопольда Сохи: 1945 року в польських Глівіцах, рятуючи доньку від коліс радянської вантажівки, за кермом якої сидів п'яний водій, Соха сам потрапив під неї та сконав на ґратах водостоку. На похороні ж хтось із присутніх сказав, що так Бог покарав його за порятунок євреїв.

Роберт Вечкевич і Кінґа Преїс
у фільмі Агнешки Голланд «В темряві».

